

Espanya mateix: Cerro *Cártamo*, amb un castell al cim, 2 k. al S. de Belmonte, i uns 70 al Sud de Cuenca. I noms en *Cart*- apareixen nombrosos en fonts de l'Antiguitat cèltica (*Cartobriga*, *Cartovillum*, *Cartisio*) i en particular s'hi acosten molt *Cartimandua* i el gal. *χαρταμερα*, mot que significaria preparació (o materials) de certa peça de roba, segons Varró, veg. Holder.—⁵ *Κερτισσα* a la Pannònia inferior (Ptolemeu). *Cirtissa* del Ravennate, *Certia* a la Dàcia (Rav., Peutinger). *Certasonius* NP en inscr. de Milà. *Certisnassa* «flumen in Britannia» (Rav.). *Κερτολιον* que Xenofont situa a la Mísia (NO. d'Àsia Menor).—⁶ En cèltic amb el matís d'«esmcolar»: irl. mj. *cert* f. 'menuderia, parrac', *ceirtle* f. 'grop, nus' (*KERTELIA IEW 584).

Xerú V. *Misc. Mos. X-* *Xerveirola* V. *Misc. Mos. X-* *Xerverola* V. *Cervera* *Xervi*, *Benit*-, V. *Montitxelvo* *Xèrvoles* V. *Cèrvoles*

XESA

Casal antic amb extensa possessió de pla conreat i muntanya a la dreta de l'Ebre, poc aigües avall de *Miravet*, en terme de *Benifallet*. Oït *çèza* als barquers de l'Ebre que hi tocaren quan ens duien Ebre avall, el 1923 (Pere Coromines, carpeta 4, p. 6; i jo mateix allí a Tortosa, p.2r^o).

«Més avall de *Pegna* --- abans d'encaminar-se per entre les muntanyes negres de la banda de *Xesa*, embolcades en un mantell de pins --- travessa l'Ebre un paratge que per la seva benigna soledat contrasta amb l'imponent espectacle del riu ---; en el cor d'aquell petit amfiteatre, com siga que el congost s'engolfarda en fondàries de trenta canes, l'aigua s'aturava i roman tranquil·la, entre els marges, que hi solen fer timba --- per tal com la terra s'arrapa en els bordissos d'olivers --- i en les arrels dels salzes que deixen caure la destrenada cabellera fins a flor de cala. La casa de *Xesa*, enronçada d'oms i de tarongers s'estén per tot el bancal del seu hort de delícies --- A punta de dia s'estava el masover davant del portal, menjant un bocí --- més enllà del castell venia de la plana l'aspra flaire dels codonyers --- venia endavant fins a mullar-se de peus al riu, la muntanya de *Miravet* amb el seu castell dels Templers al cim --- Ribera, Ribereta maragda encastada a la vora de l'Ebre, coronada de muntanyes --- encatificada d'herbes embaumades, rica de sènies, claferta de masies, animada d'ocells! --- en aquella casa hi havien tornat de mort a vida, recollits per una família que se'ls mirava amorosament; allí experimentant de nou els dolços sentiments de la pau en l'interior de la casa pagesa» (Coromines, *Silèn*, cap. XVIII).

A penes cal dir que és nom antic. Almenys ens consta que ja era arrelat fa prop de 400 anys: «*Chesa*, olivar y heretat» en documents de 1620 i 1623 (*BuSONom.Bna.*, des 1960, p. 7). Amb la *çè* ja mostra que no és creació catalana, ni deixa de l'àrab, i poc podem pensar en un manlleu del fr. ant. *chese* (>CASA), mot moribund ja en francès medieval (la *Chese-Dieu* i alguna altra relíquia esporàdica).

Ha de ser certament d'herència mossàrab. Com ja hem mostrat que ho és el nom de la veïna *Pegna*.

Però pel costat llatí o romànic, no es veuen indicis encoratjadors. I fa impressió la semblança, quasi identitat, amb un nom de lloc gascó, avui *Chèze*, bearnès, paratge i veïnat pertanyent al mun. de Lestelle, vora el Gave de Pau, ja a la r. de HPyr., que consta des d'antic: *Chese*, a. 1675, però abans, en el S.XII, en una forma reveladora: *Exesa* (P.Raymond, *Di.Top.BPyr.*). Com que el basc *etxe* 'casa' tenia una variant arcaica i dialectal *eš* (veg. supra arts. *Ix*, *Saneja*, etc.), aquest nom bearnès pot ser un cpt. basc, dels formats amb el basc *esi* «seto, valla», tan productiu de compostos en l'onomàstica euskèrica: *Bardesi*, *Gastesi*, *Arrese* (Mitxelena, *Apell.* §229); el mateix que, en la forma derivada, ES-TU, ha donat, tants NLL catalans (arts. *Estavar*, *Esterrí*, *Terri*, supra). Doncs, EÇ(E)-ESI-A 'el clos, el tancat entorn de la casa'. I si això s'ha canviat al Bearn, per una fàcil afèresi, en *Chese*, no és menys versemblant aqueixa reducció en el domini català.

És doncs, una etimologia probable, encara que no sigui de les que s'imposen, per a l'heretat de *Xesa*, entorn d'un mas antic i renomnat. Puix que un compost comparable EŠE-N-EGI-A ha donat el nom del poble de *Saneja*, al mig de Cerdanya (antigament *Exenegia*), no vacil·larem a acceptar aquella: majorment no havent-hi res més a la vista en el terreny romànic. Que vingui d'un participi ACCENSA, manca de tota base històrica, i aquest mot no ha estat mai el mot català per dir 'encendre' (per més que sigui it. *accesso*, i fins i tot oc. ant. *acendre*, menys que *encendre*). Amb CENSUS? No hi lliga la terminació, car el mot llatí no és neutre (ço que hauria permès un pl. en -A). Un CENSUS, -ŪS 'acensament' no ens dóna base per cercar-l'hi la història dels llocs. I per què veuríem escrúpol ací en una etimologia ibero-basca, puix que també ho és la d'*Ascó*, de *Garcia*, de *Prat-d'Ip*, i fins, probt., com hem vist a l'article *Xerta*, la d'aquest, de *Tivissa* i de *Tivenys*.

Xetà, *Xotals* V. *Xortà* *Xetard*, -*arda*, *Xetmar*, V. *Xammar* *Xètxena*, V. *Misc. ar. X*

XEU

De *Xeu* i noms de moixó semblants. *Can Cheu*, petit veïnat mall. te. Lloseta (N.I.G.E) (cf. *xeu* moixó,